

GÖSTA BOHMAN:

Ingvar Carlsson om politisk moral

Då statsministern talade till studenterna i Lund om moralen i politiken berörde han löftespolitikens begränsningar. Men han avslöjade också sin övertygelse om att långsiktig politisk verksamhet är att betrakta som ett slags social och moraliskt högtstående ingenjörskonst överordnad de enskilda medborgarnas triviala strävanden och egoistiska bevekelsegrunder.

Dagens svenska kris är en följd av kontrasten mellan allmän släpphänt löftespolitik under mer än 10 år och den omgivande ekonomiska verklighetens bistra krav. Sådan kortsiktig löftespolitik får inte ett ansvarigt regeringsparti ägna sig åt, skriver Gösta Bohman.

Riksdagsman Gösta Bohman är f d partiordförande för Moderata samlingspartiet. Han har varit statsråd och chef för ekonomidepartementet.

Inför studenterna i Lund den 5 december förra året försökte Ingvar Carlsson reda upp den komplicerade skillnaden mellan tillåtna och icke tillåtna löftesbrott. "Moralen i politiken" var temat för hans försvarstal.

"Politik handlar aldrig om bara en fråga", förklarade han. I den praktiska verkligheten gäller politik flera frågor på en gång. Genuina målkonflikter kan uppkomma. "Ett mål kan behöva offras för att ett annat mål skall kunna upprätthållas. Särskilt tydlig blir konflikten i ekonomiskt bistra tider". Därför — förklarade han — blir frågan inte, om man skall "svika" eller inte. I ett sådant läge blir någon form av "svek" ofrånkomligt.

Han hänvisade bl a till omöjligheten att med säkerhet spå om framtiden. Även experter kunde spå fel. Ju "större osäkerheten är i samhälle och ekonomi, desto försiktigare måste man vara med precisa löften". Detta sade sig Ingvar Carlsson numera ha fått lära sig.

Visst finns det anledning att rikta invändningar mot Ingvar Carlssons mångtydiga prat om löftespolitikens begränsningar. I grund och botten avslöjar han emellertid i sitt ytliga resonemang någonting betydligt mera djupgående, nämligen sin övertygelse om att långsiktig politisk verksamhet — kantad med varierande mål och löften — alltid vore och måste vara att betrakta som ett slags social och moraliskt högtstående ingenjörskonst överordnad de enskilda medborgarnas triviala strävanden och egoistiska bevekelsegrunder. Beklagligtvis — tycktes han mena — var visserligen denna politiska planeringsverksamhet — som alltid hade människornas och landets bästa för ögonen — förenad med risker för bakslag, som även

den skickligaste politiska ingenjör kunde ha svårt att förutse och gardera sig emot. Men även om den goda viljan inte alltid räckte till, måste man utgå ifrån att den alltid förelåg hos samhällets politiska företrädare.

Ingvar Carlssons försvarstal bygger med andra ord på just det slags socialistiska planeringspolitik, som havererat i land efter land under de senaste åren och som förutsätter att medborgarna som individer inte förstår sitt eget bästa och därför måste ledas av överheten och styras mot

Ingvar Carlsson är så låst av sin ideologiska belastning, att han inte kan se de möjligheter som frihetens väg öppnat i land efter land.

bestämda ovanifrån fastlagda mål. Målen kan visserligen ibland — och främst i osäkra krislägen — stå i konflikt med varandra, men detta är oundvikligt och de kan därför behöva ändras eller omprövas med tiden. Att målen är välmenande och allvisa ger legitimitet åt löftespolitiken, även om precisering av löften borde ske med viss försiktighet när "osäkerheten i samhälle och ekonomi" var stor.

Detta Ingvar Carlssons resonemang kan sägas bekräfta, vilken övertygad socialist han i själva verket är. Trots allt vad de senaste åren ådagalagt om omöjligheten för en elit av politiska makthavare och byråkrater att leda ett folk till välstånd och välfärd i frihet, är han så låst av sin ideologiska politiska belastning, att han inte kan se de möjligheter som frihetens väg öppnat i land efter land för en ny marknadsinriktad s k individorienterad demokrati.

Ingvar Carlsson framstår därmed som främmande för det fascinerande samspel mellan många hundratusentals enskilda krafter, viljor och tankar som formar ett modernt samhälle inom ramen för en fri marknadshushållning. Han har ingen förståelse för att statsmakternas grundläggande uppgift i en öppen demokrati måste vara — inte att detaljstyra, kontrollera, reglera och behärska individernas liv och tillvaro — utan att förstärka och garantera i det allmänna rättsmedvetandet förankrade samlevnadsregler nödvändiga för en friktionsfri och trygg samhällsutveckling. Att med andra ord trygga rättsstatens bestånd och kvalitet samt medborgarnas frihet, oberoende och självständighet även gentemot de politiskt valda statsmakterna.

Frihetsminister i en förbudsmonarki

Redan som s k "frihets- och framtidsminister" under Olof Palme vittnade Ingvar Carlssons inlägg om att han saknade elementär förståelse för denna frihetliga samhällssyn som under de senaste åren alltmer befästs i vår nära omvärld. Det är därför som Ingvar Carlsson råkar i det dilemma som han — tydligen omedvetet — avslöjat både i sitt "försvarstal" och — tidigare — i den praktiska politik som lett till Sveriges ekonomiska och politiska misslyckanden.

För några år sedan, kort före sin död, skrev den frispråkige, radikale skribenten Allan Fagerström en ytterligt kritisk artikel i Aftonbladet. Den var inte hövlig — det brukade Allan Fagerströms artiklar inte vara. Den var nedgörande för Ingvar Carlsson.

”Inget annat land i den kända världen har någonsin utnämnt en minister med dessa funktioner — dvs framtids- och frihetsfrågor. Ingen annan minister i något annat känt land har heller någonsin gått så bet på sin uppgift.”

Fagerström fortsatte: ”Ingvar Carlsson har naturligtvis en omöjlig position. Att vara frihetsminister i en förbudsmonarki med ett klart förmyndardemokratiskt styrelsesätt är detsamma som att direkt utmana löjet. Och det har Carlsson märkvärdigt lätt för att göra.”

Artikeln var som sagt elak. Men den var skriven i helig vrede. Och utvecklingen i världen har efter Fagerströms död visat hur rätt han hade i kritiken mot den som tror att politiker med ”planeringspolitik” kan reglera både framtidens och frihetens villkor.

Moralens och sanningens roll

Ingvar Carlssons Lunda-föredrag bar titeln ”Moralen i Politiken”. Det finns därför skäl att utvidga analysen av hans försvarstal från den politiska ideologiska bakgrunden till moralens och sanningens roll på det vardagliga och konkreta partipolitiska fältet. Ingvar Carlsson förbigick ju det väsentliga i den allmänna kritik som — även i hans eget parti — riktats mot socialdemokratisk löftespolitik generellt sett. Jag syftar på att de socialdemokratiska regeringarnas vallöften ofta, ja nära nog i regel, stått i strid med samhällsekonomin givna reala förutsättningar. Betecknande är att just detta utmynnat i dagens svenska kris — en följd av kontrasten mellan allmän släpphänt löftespolitik under mer än 20 år och den omgivande ekonomiska verklighetens bistra krav. Den konflikt

mellan mål och medel som Ingvar Carlsson åberopat till sitt försvar har med andra ord varit självförvållad och *inte* berott på oförutsedda händelser, ändrade konjunkturen eller s k experters misstag.

Sådant hör till politikens vardag, liksom också att förgylla egna alternativ och att baktala andras — kan man måhända påstå. Att blunda för trista realiteter och att skildra möjligheterna i grälla färger. ”Allt ordnar sig nog bara vi vunnit valet,” — så kan det låta! Det kan synas politiskt

De socialdemokratiska regeringarnas vallöften har ofta, ja nära nog i regel, stått i strid med samhällsekonomin givna reala förutsättningar.

naivt att kritisera sådant, även om det är just detta som allt flera väljare reagerat emot. Ett *ansvarigt* regeringsparti måste likväl, om det gör anspråk på moral och ärlighet — och det var ju det Ingvar Carlsson gjorde i Lund — sträva efter att ”reformförslagen” ligger i linje inte bara med den bild partiet själv *före* valet tecknat av samhällsekonomin styrka eller svaghet utan också med den verklighet det vet sig vara tvingat att hantera *efter* valet.

Kortsiktigt röstfiske

Det är mot denna bakgrund som man har att bedöma exempelvis löften om utbyggd föräldraförsäkring och barnomsorg, sex veckors semester, avveckling av kärnkraften, förslag om löntagarfondernas förstärkning med aktie- och fastighetsköp — allt löften som avgivits i ett läge då Sveriges ekonomiska kris börjat framträda med allt större tydlighet.

När partiet i regeringsställning ägnar sig åt sådana kortsiktiga allmänna röstfiskeåtgärder, finns det anledning att tala om "svikligt" handlande. Men om detta slags "allmänpolitiska moral" hade Ingvar Carlsson ingenting att säga i sitt långa Lunda-anförande.

Myten om borgerligt vanstyre

Han förbigick också de moral- och sanningsskrav som han och hans parti oestriddligen och konsekvent bröt emot både i opposition under de sex borgerliga rege-

Begreppet "ansvar för landet" och för dess ekonomi lyste under de socialdemokratiska oppositionsåren helt med sin frånvaro.

ringsåren och efter det att socialdemokraterna återtagit makten 1982. Jag syftar bl a på mytbildningen om det borgerliga sk vanstyret som fortfarande odlas i snart sagt alla politiska debatter, trots att socialdemokraterna under sina år i opposition inte själva haft något realistiskt och ansvarsmedvetet alternativ till den dåvarande regeringspolitiken. I stället hade de på så gott som varje punkt kastat fram politiskt "matnyttiga överbud". Om dessa hade realiserats, skulle de ha förorsakat vårt land obotliga skador. Begreppet "ansvar för landet" och för dess ekonomi lyste under oppositionsåren helt med sin frånvaro.

De borgerliga tillträdde som bekant i en utpräglad långvarig internationell lågkonjunktur och fick ta i arv efter socialdemokraterna en fundamentalt misskött svensk samhällsekonomi och ett av höga

lönekostnader och skatter förlamat näringsliv. Då befann sig Sverige i en kris allvarligare än någon tidigare efter första världskrigets slut. I det läget gjorde den socialdemokratiska partistyrelsen under Olof Palmes ledning följande helt fantastiska lägesbeskrivning:

"Under socialdemokratisk ledning har den svenska ekonomin förstärkts och utvecklats kraftigt. Vårt land kännetecknas av hög sysselsättning, effektiv produktion, stora investeringar, sunda statsfinanser och en i internationell jämförelse måttlig prisstegringstakt. Den svenska ekonomin är stark."

Men när socialdemokraterna väl återkommit i regeringsställning fick vi en offentlig ursäkt av självaste Kjell-Olof Feldt:

"Det vore mig fjärran att glorifiera vår oppositionspolitik under de där sex åren . . . en hel del av vad vi då sa och gjorde borde kanske ha varit osagt och ogjort. Ska vi skylla på något, så var det kanske vår ovana med situationen. Ingen av oss hade upplevt att befinna sig i opposition tidigare. Människan lär sig med åren. Det gäller också politiker . . ."

Pris- och kostnadsutvecklingen var under de borgerliga åren — precis som nu — ytterst besvärande. Men så hade den varit redan innan de borgerliga tillträdde. Lönekostnaderna under de två åren före 1976 års val hade stigit med nära 45 procent. Jag hade som ekonomiminister därför vädjat till löntagarorganisationerna om återhållsamhet. Men Kjell-Olof Feldt gick till angrepp:

"Vågar han än en gång påstå att svensk industri förlorat sin konkurrenskraft därför att våra lönekostnader stigit mer än andra länders? Vågar han upprepa sitt utfall mot löntagarna och höja pekpinnen

med krav på att lönerna inte får stiga mer än 5 procent?"

Det ökande budgetunderskottet var ett stort problem för de borgerliga. Socialdemokraterna gör alltfjämt stor sak därav. Men de föreslog själva aldrig några besparingar. Tvärtom bara *ökade* utgifter. När valsegern väl var vunnen kunde Feldt emellertid åter tala sanning:

"Vi var själva med och krävde stöd till dittan och dattan, när vi befann oss i opposition. Det skedde inför en kris, som överraskade oss och vars omfattning skrämde oss."

Och den socialdemokratiska tidskriften *Tiden* skrev i ett särskilt budgetnummer 1982: ...budgetbristen har inte sin grund i de borgerliga regeringarnas vanstyre. Den hade "djupare rötter långt tillbaka i 1960-talets värld".

Bankekonomen socialdemokraten Nils Lundgren fyllde i: "Åren närmast före de sex borgerliga regeringsåren var en förfallsperiod för socialdemokratisk ekonomisk politik, då det var nästan fritt fram för unga centralbyråkrater att öka sin egen tillfredsställelse på jobbet med hjälp av offentlig maktexpansion."

Våren 1980 drabbades Sverige av en arbetskonflikt till sin omfattning större och allvarigare än 1909 års storstrejk. Sverige – och Stockholm – stod still flera månader. Den ledde till mer än 10-procents lönekostnadsökning, många miljarder i förlorade exportinkomster samt minskat förtroende för Sverige utomlands.

Olof Palmes kommentar var helt osannolik: "Uppgörelsen låg kanske ekonomiskt lite för högt. Men långsiktigt tjänar socialdemokratin på konflikten. Människorna har sett att arbetarrörelsen slår

vakt om välfärden." Lönekostnadsökningarna är "samhällsekonomiskt berättigade".

Olika syn på politisk moral

Nu efteråt kan man tycka att det är enbart lustigt att ägna sig åt detta slags poetiska betraktelser. Men då var det – för att citera dagens Allan Larsson – "blodigt allvar". Då gällde det folkets förtroende för den borgerliga regeringen och dess möjligheter att lösa svåra problem som angick

Lönekostnaderna hade de två åren före 1976 års val stigit med 45 procent.

hela nationen. Då gällde det – precis som nu – att försöka få folk att begripa att Sverige befann sig i kris. Då gjorde socialdemokraterna allt för att förringa krismedvetandet. Medan dagens borgerliga opposition stödjer – ja rentav överträffar – regeringen i den krisbekämpning som den sent omsider börjat bedriva. Så annorlunda kan ansvaret för landets ekonomiska hälsa hanteras. Så olika ser socialdemokrater och moderater på politisk moral.

Häpnadsväckande manifest

Den s k valplattform som socialdemokraterna bestämt sig för att gå till val på bekräftar den brist på moral, sanning och öppenhet som jag här påvisat. Plattformen är utarbetad av LO och partiet gemensamt. Dess syfte har varit att ena parti och fack inför valet och att därutöver utgöra underlag för valrörelsen. Resultatet har blivit ett i sak platt och intetsägande

dokument — så intetsägande att alla fakta om vårt lands ekonomiska bekymmer och om orsaken till dem lyser med sin frånvaro.

Kritiken mot de borgerliga partierna är dessutom så exempellöst ovederhäftig, att inga tänkande väljare lär kunna ta den på

Så olika ser socialdemokrater och moderater på politisk moral.

allvar. Strängt taget är manifestet i det hänseendet häpnadsväckande i sin underskattning av väljarnas tankeförmåga.

Jag återger bara ett exempel: "Skiljelinjen i svensk politik på 1990-talet" — heter det — "går *mellan socialdemokratin*, som menar att Sverige genom beslutsamma politiska åtgärder kan föra en ansvarsfull ekonomisk politik, stimulera den ekonomiska utvecklingen och åstadkomma en

rättvis fördelning *och dem* som anser att politikens verkningskrets ska minimeras och att klyftorna ska öka. Skiljelinjen i svensk politik på 1990-talet går *mellan socialdemokratin*, som tar ansvar för den fulla sysselsättningen och genom facklig-politisk samverkan vill skapa det goda arbetet, *och dem* som överlämnar villkoren i arbetslivet åt marknadskrafterna." (Min kursivering.)

Sådant trams anser sig socialdemokraterna kunna gå till val på, *trots* att det varit de själva som genom sin politik på 20 år förvandlat det förut "rika Sverige" till en nation med lägre tillväxt och högre inflation än andra med oss jämförbara länder, med i stort sett obefintliga reallönehöjningar och ökande klassklyftor samt med brant stigande arbetslöshet. Och krisen har drabbat Sverige trots att de internationella konjunkturerna under de senaste tiotal åren varit exceptionellt goda.